

Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989

Presentations of Roma/Gypsies in the Central European Media after 1989

Jiří Homoláč, Kamila Karhanová, Jiří Nekvapil (eds)

Praha 2003

OBSAH

Úvodní poznámka: Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989 Jiří Homoláč, Ivan Leudar, Jiří Nekvapil.....	3
Diskuse o migračním zákonu v českých masmédiích na počátku roku 1993 Jiří Nekvapil, Ivan Leudar	6
„Tajná zpráva české vlády“. Analýza jedné politické a mediální události Jiří Homoláč, Kamila Karhanová	35
Jedna podoba mediálního diskursu o Romech (Na příkladu zpráv o událostech v Klatovech v únoru 1991) Jiří Homoláč	63
„Je trestné topit Roma?“ (Prezentace násilné smrti Tibora Danihela v českém tisku) Anna Šabatová, Jiří Homoláč, Kamila Karhanová	81
„Ukázková rasová vražda“ (Vražda Tibora Berkiho v českém tisku) Jiří Homoláč	103
Respekt: Jiná podoba mediálního diskursu o Romech Kamila Karhanová	123
Médiá na Slovensku o Rómoch: Prípady Polichno Slavo Ondrejovič	149
Romové v maďarském tisku: „Případy“ Kétegyháza a Tura Evžen Gál	167
Autoři textů.....	190

CONTENTS

Introductory Note: Presentations of Roma/Gypsies in the Central European Media after 1989 Jiří Homoláč, Ivan Leudar, Jiří Nekvapil.....	4
Arguments Surrounding Migration Law in the Czech Mass Media in Early 1993 Jiří Nekvapil, Ivan Leudar	6
„A Secret Report from the Czech Government”. The Analysis of a Political and Media Event Jiří Homoláč, Kamila Karhanová	35
One Face of the Media Discourse on the Romanies (Reporting on the Events in Klatovy in February 1991) Jiří Homoláč	63
„Is it a Crime to Drown a Romany?” (The Presentation of the Violent Death of Tibor Danihel in the Czech Press) Anna Šabatová, Jiří Homoláč, Kamila Karhanová	81
„A Model Racial Murder” (The Murder of Tibor Berki in the Czech Press) Jiří Homoláč	103
Respekt: A Different Face of the Media Discourse on the Romany Kamila Karhanová	123
Slovak Mass Media on the Romanies: The Polichno Case Slavo Ondrejovič	149
Romanies in the Hungarian Press: The Kétegyháza and Tura „Cases” Evžen Gál.....	167
Authors of the texts.....	190

Úvodní poznámka: Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989

Jiří Homoláč, Ivan Leudar, Jiří Nekvapil

Tento sborník obsahuje studie vzniklé v rámci dvou projektů podpořených agenturou Research Support Scheme (nadace Open Society Fund) a Grantovou agenturou ČR. Předkládané poznatky a hypotézy vycházejí z analýzy českých, slovenských a maďarských materiálů, především novinových článků a televizních diskusí z let 1991–1995. Kromě autorů jednotlivých příspěvků se práce na tomto projektu v určité míře podíleli i účastníci semináře Aktuální otázky sociolingvistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

I když jednotliví autoři budovali poměrně rozsáhlé korpusy dat, užívali pouze kvalitativní metody. Rozdílné typy dat však byly analyzovány různými druhy kvalitativních metod. Analýza novinových textů využívala metod běžných v lingvistické stylistice, v kvalitativně orientované obsahové analýze a v kritické analýze diskursu. Televizní diskuse byly analyzovány pomocí aparátu konverzační analýzy. Jako užitečné analytické nástroje, aplikovatelné na různé typy dat (tj. články a diskuse), se ukázaly být některé pojmy pocházející z etnometodologie, a to nejen z konverzační analýzy, ale i z tzv. členské kategorizační analýzy. Speciální pozornost byla věnována konceptu masmediální dialogické sítě.

Pokud jde o český materiál, byla první fáze výzkumu zaměřena na shromáždění souboru novinových textů o třech násilných trestných činech, které skončily smrtí Roma (v Klatovech – únor 1991, v Písku – září 1993 a ve Žďáru nad Sázavou – květen 1995) a o jejich projednávání před soudem. Excerpovali jsme všechny texty z pěti nejčtenějších českých deníků, které se k daným událostem vztahovaly (zprávy a komentáře), a dále pak všechny texty, které se zabývaly Romy v průběhu následujícího týdne po dané události. Pokud jde o slovenský materiál, byly shromážděny relevantní texty zejména ze čtyř významných slovenských deníků. Pozornost byla soustředěna na texty zabývající se vraždou, resp. zabitím čtyř Romů ve slovenském Polichně v r. 1990. Z maďarského tisku byly excerповány texty zabývající se událostmi v Kétegyháze a v Tuře (k oběma došlo v říjnu 1992), při nichž byli napadeni, resp. zabiti Romové. Excerpce textů věnovaných podobným událostem tak umožnila utvořit si jistou představu o shodách a rozdílech v tom, jak se v první polovině 90. let psalo o Romech v Česku, na Slovensku a v Maďarsku.

Poznatky, které lze z českých, slovenských a maďarských novinových textů získat, byly přirozeně determinovány tím, jak byly jednotlivé korpusy novinových článků budovány. Výhodou našeho způsobu excerpcce bylo to, že byla do značné míry „mechanická“ – neshromažďovali jsme (pouze) rasově předsudečné texty, jak to často bývá v kritické analýze diskursu, ale texty o jisté události v omezeném časovém období (většinou do jednoho týdne od příslušné události). Smyslem analýzy nebylo ukázat to, že texty vyjadřují rasové předsudky, ale spíše to, jak obraz Romů (resp. kategorie „Rom“) jsou utvářeny v různých textových souvislostech a jaké prostředky, postupy a žánry při psaní o Romech novináři typicky užívají.

Televizní diskuse, které se týkaly Romů a v nichž také Romové účinkovali, byly shromážděny pouze z českých televizních programů. Důležité diskuse byly transkribovány v duchu postupů běžných v konverzační analýze. Excerpovali jsme také články z českých novin, které referují o těchto televizních diskusích, resp. je komentují, a právě to nás přivedlo k pojmu masmediální dialogické sítě.

Posledním zdrojem dat byly nahrávky každodenních rozhovorů, jejichž účastníci se baví o Romech a přitom odkazují (referují, citují ...) na svou četbu novinových článků s romskou problematikou. Tato data jsme neshromažďovali systematicky, ale jejich analýza může představovat neobyčejně zajímavou sondu. Relevantní rozhovory byly transkribovány; články, k nimž aktéři rozhovoru odkazují, byly podle možností identifikovány a vyhledány.

Studie otištěné v tomto sborníku mohou odbornou veřejnost zaujmout především svým metodologickým přístupem: nepracují s tradičními výchyty předsudků a stereotypů, jak je to běžné v sociální psychologii, ale koncentrují se spíše na to, jak jsou akce Romů nebo akce týkající se Romů v masmédiích formulovány, a na to, jak k této formulaci přispívají sami Romové v masmediálních dialogických sítích. Tím, že se tyto studie zabývají konkrétními textovými strategiemi, které se užívají v komunikaci o Romech či s Romy, mohou také přispět k zlepšení každodenní masmediální praxe.

Introductory Note: Presentations of Roma/Gypsies in the Central European Media after 1989

Jiří Homoláč, Ivan Leudar, Jiří Nekvapil

This volume summarizes the work accomplished within the framework of two research projects that were supported by Research Support Scheme (Open Society Fund) and the Grant Agency of the Czech Republic. The research findings and hypotheses have been formulated on the basis of an analysis of Czech, Slovak and Hungarian materials, particularly newspaper articles and TV discussions, produced during the period of comparatively considerable social change between 1990–1995.

The members of the research group compiled extensive corpora of data, which was analysed using qualitative methods, and different types of data were analysed using different methods. The analysis of newspaper texts used methods from the field of linguistic stylistics, qualitatively oriented content analysis and critical discourse analysis. Television debates were analysed using conversation analysis. Membership categorisation analysis, another branch of ethnomethodology, was a useful tool for analysing all types of material (e. g. articles and debates) and their relationships (e. g. in distributed dialogical networks).

With respect to the Czech materials, we focused on collecting materials concerning three violent crimes that ended in the death of a Romany (in Klatovy in February 1991; in Písek in September 1993, and in Žďár nad Sázavou in May 1995), the resulting court cases and the aftermath. We gathered all relevant texts published in the five most widely read Czech national daily paper, both news reports and commentaries, but also all the texts in these newspapers concerning Romanies during the week following these events. For the Slovak materials, we focused on texts dealing with the murder or killing of four Romanies in the Slovak village of Polichno in 1990. As far as Hungarian materials are concerned, we collected materials regarding the attacks in Kétegyháza and Tura that resulted in the death of Romanies (in October 1992). The collection of texts dealing with analogous events enabled us to gain an idea of what was similar or different in reports concerning Romanies in Czech Republic, Slovakia and Hungary in early 1990s.

The information to be gained from Czech, Slovak and Hungarian newspaper materials clearly depends on the method of selecting these materials and on how the corpora of texts are built up. The advantage of the method we used is that it is to a certain extent mechanical; the researchers collected not only racially biased texts, as is often the case in critical discourse analysis, but also texts concerning events within a delimited time period (usually a week after the relevant event). The point was not to demonstrate how mass media texts express ethnic prejudices, but rather to show how the category 'Romany' is constituted in specific circumstances, and to show how this is achieved – what rhetorical devices and genres are typically used to present the Romanies.

Video recordings of debates on TV that concerned Romanies, at least in part, or included Romanies as participants were collected from Czech TV programmes only. These debates – some of which turned out to be important political events in the nascent Czech Republic – were transcribed using conventions and methods developed in conversation analysis. We also collected those articles from Czech newspapers that referred to the debates or commented on them and this led us to the concept of a media dialogical network.

The last source of data was recordings of everyday conversations between Czech individuals on the subject of Romanies and in which mass media articles on Romany themes were used in some obvious way. The collected conversations were transcribed and, whenever possible, the articles they referred to were identified and obtained. Such conversations are difficult to collect systematically, but the ones we have recorded so far provide useful pointers as to how the presentations of the Roma in the mass media affect ordinary people.

The studies in this collection are particularly interesting for their methodological approach. They do not work with traditional cognitive concepts of stereotype and prejudice, detailing and explaining them in particular cases, as is often the case in social psychology and in some versions of cognitive linguistics. Instead, the studies concentrate both on how actions of Romanies and those who interact with them are formulated by journalists, and on how Romanies themselves deal with these formulations in media dialogical networks. The studies in effect deal with concrete textual strategies used in communications with and about Romanies, and because of this they may better contribute to shaping everyday journalist practices (for more details see the English summaries of the individual contributions).

